

บทที่ 2

ทบทวนวรรณกรรม

การทบทวนวรรณกรรมผู้วิจัยมีแนวทางการทบทวนวรรณกรรมเพื่อวัตถุประสงค์ 2 ส่วน คือ

1. เพื่อบ่งชี้ความสำคัญและความจำเป็นของการทำวิจัยชิ้นนี้ประกอบด้วย 4 ประเด็นที่สำคัญคือ นโยบายการพัฒนาการศึกษา ประโยชน์ของการเรียนรู้นอกห้องเรียน คุณลักษณะชุมชนมหาวิทยาลัยที่ขาดพื้นที่ที่สาม ความสำคัญของพื้นที่ที่สามกับกระบวนการการเรียนรู้
2. เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการทำวิจัยตามวัตถุประสงค์ประกอบด้วย 2 ประเด็นสำคัญคือ แนวคิดทฤษฎีพื้นที่ที่สามของ Dr. Ray Oldenburg และ แนวคิดทฤษฎีการออกแบบสภาพแวดล้อมเพื่อกำหนดพฤติกรรมผู้ใช้

2.1 การศึกษานโยบายการพัฒนาการศึกษา

2.1.1 การศึกษานโยบายภาครัฐ

จากการศึกษาแผนการพัฒนาระดับอุดมศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ พบว่า ในทางภาครัฐมีแนวทางการพัฒนา เยาวชน นักศึกษา และบัณฑิตในอนาคต โดยส่งเสริมให้อุดมศึกษามีกิจกรรมนอกหลักสูตร เพื่อเพิ่มพื้นที่ของเยาวชนและนักศึกษา ในรูปแบบของทักษะชีวิต ทักษะสังคม (Socialization) สมรรถนะพื้นฐานที่ข้ามพ้นความรู้วิชาการ (Base line competencies) การสะสมความรู้และความสามารถเชิงบูรณาการที่ฝังตัว (Tacit knowledge and ability) ที่หาไม่ได้จากการเรียนการสอนในห้องที่ขาดปฏิสัมพันธ์โดยปรับรูปแบบและเนื้อหาให้เหมาะสมกับสภาพสังคม การบูรณาการกิจกรรมนอกหลักสูตรและชีวิตจริงเข้ากับหลักสูตร เพื่อให้ให้นักศึกษาได้ฝึกมีความท้าทายต่อนักศึกษาและอาจารย์มากกว่าการสอนจากตำราอย่างเดียว นอกจากแนวทางการพัฒนาข้างต้นแล้ว ทางภาครัฐยังได้ระบุถึงโครงสร้างพื้นฐานการเรียนรู้ของอุดมศึกษาครอบคลุมทั้งโครงสร้างหรือเนื้อหาสาระและโครงสร้างทางกายภาพที่สำคัญมีดังนี้

1. โครงสร้างหลักสูตรที่ตอบสนองต่อความต้องการของตลาดและสังคมในปัจจุบันและอนาคต

2. สังคมสารสนเทศ สังคมฐานความรู้ ทรัพยากรการเรียนรู้
3. ระบบการเรียนรู้ตลอดชีวิตจะเป็นกลไกสำคัญของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์
อุดมศึกษาต้องเข้าใจนัยสำคัญของเป้าหมายและวิธีการ
4. สิ่งแวดล้อมที่ต้องเอื้อต่อปฏิสัมพันธ์และการเรียนรู้

นอกจากนั้นแล้วในแนวทางการพัฒนาทางภาครัฐยังได้จัดตั้งกองทุนพัฒนาโครงสร้างทางกายภาพเพื่อพัฒนาสภาพแวดล้อมของมหาวิทยาลัยของรัฐที่เอื้อต่อการเรียนรู้และพัฒนาทางปัญญาของผู้เรียน โดยเน้นความร่วมมือรื้อฟื้นของภูมิทัศน์ แหล่งเรียนรู้ แหล่งปฏิสัมพันธ์ของนักศึกษา อาจารย์ และเจ้าหน้าที่แหล่งสันตนาการต่าง ๆ ที่ครอบคลุม กีฬา ดนตรี ศิลปะ นอกเหนือจากโครงสร้างพื้นฐานการเรียนรู้ในห้องเรียนและห้องปฏิบัติการมาตรฐาน

จากนโยบายข้างต้นชี้ให้เห็นว่าทางภาครัฐให้ความสำคัญต่อพื้นที่การเรียนรู้นอกห้องเรียน แหล่งปฏิสัมพันธ์ของทั้งนักศึกษา อาจารย์และเจ้าหน้าที่ ซึ่งมีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของงานวิจัยชิ้นนี้ที่ต้องการหาคุณลักษณะที่เหมาะสมในการนำไปเป็นแนวทางพัฒนาพื้นที่ส่งเสริมการเรียนรู้นอกห้องเรียน

2.1.2 นโยบายของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (ศูนย์รังสิต)

จากการเก็บข้อมูลโดยวิธีการแจกแบบสอบถามแก่กรรมการพัฒนาและกำกับ
กายภาพของมหาวิทยาลัย เพื่อเก็บข้อมูลเชิงนโยบายเกี่ยวกับการพัฒนาพื้นที่กิจกรรมหรือพื้นที่
การเรียนรู้นอกห้องเรียน พอสรุปผลสำรวจได้ดังนี้

1. นโยบายระยะสั้น การพัฒนาพื้นที่กิจกรรมส่วนใหญ่จะกระจายไปตามอาคารต่าง ๆ โดยมีทั้งที่ทางมหาวิทยาลัยดำเนินการเอง เช่น ศูนย์คอมพิวเตอร์ของ มหาวิทยาลัย หรือให้เอกชนมาลงทุนเอง เช่น ร้านกาแฟต่าง ๆ นอกจากนี้ พื้นที่บริเวณใกล้สวนอินเตอร์โซนและหอพักเอเซียเกมส์ได้มีการทำสโมสรบุคคาลกรไปแล้ว และในอนาคตอันใกล้ทางมหาวิทยาลัยจะได้พื้นที่ส่วนหนึ่งประมาณ 50 ไร่ คั้นจากสถาบันเทคโนโลยีเอไอที่ซึ่งทางมหาวิทยาลัยมีนโยบายจะใช้ประโยชน์ในการพัฒนาเป็นพื้นที่ธุรกิจเพื่อแสวงหารายได้ และเกิดกิจกรรมรอบชุมชน
2. นโยบายระยะยาว ในอนาคตเมื่อมีโครงการรถไฟฟ้าสายสีแดงมาที่สถานีธรรมศาสตร์จะมีการพัฒนาพื้นที่โดยรอบสถานี ต่อเนื่องเข้ามาภายในมหาวิทยาลัย
3. นโยบายการพัฒนาพื้นที่การเรียนรู้นอกห้องเรียน ทางมหาวิทยาลัยยังไม่มีนโยบายที่แน่ชัดในการพัฒนาพื้นที่การเรียนรู้นอกห้องเรียนในระดับพื้นที่ส่วนกลางทั้งมหาวิทาลัย แต่ในระดับคณะจะมีการพัฒนาพื้นที่ภายในอาคารของแต่ละคณะเอง

จากนโยบายของมหาวิทยาลัยข้างต้นทำให้เห็นถึงปัญหาของการขาดนโยบายที่ชัดเจนในการพัฒนาพื้นที่การเรียนรู้นอกห้องเรียน โดยเฉพาะพื้นที่ส่วนกลางของทั้งมหาวิทยาลัยที่จะเพิ่มโอกาสในการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างนักศึกษา หรือบุคลากรต่างคณะ

2.2 การศึกษาคุณประโยชน์และความสำคัญของการเรียนรู้นอกห้องเรียน

2.2.1 กระบวนการเรียนรู้

การศึกษากระบวนการเรียนรู้เพื่อทำความเข้าใจถึงกระบวนการเรียนรู้และความสำคัญ โดยการศึกษาพอสรุปถึงการเรียนรู้ได้ว่าเกิดขึ้นในพื้นที่สามส่วน คือ

1. การเรียนรู้ในห้องเรียน นักศึกษาจะได้รับความรู้จากอาจารย์ผู้สอน
2. การเรียนรู้ด้วยตัวเองจากการอ่าน การเขียน การจินตนาการ ซึ่งเกิดขึ้นในพื้นที่ที่สงบเงียบ เช่น ห้องสมุด ส่วนมุมอ่านหนังสือนอกอาคารหรือในอาคาร หรือแม้กระทั่งในขณะเดินทางอย่างเงียบ ๆ เป็นต้น
3. การเรียนรู้ส่วนสุดท้ายคือการเรียนรู้จากการสนทนากับบุคคลอื่นไม่ว่าจะเป็นผู้ที่มีวิถุคติมากกว่าหรือน้อยกว่า ผู้มีคุณวุฒิสูงกว่าหรือต่ำกว่า รวยกว่าหรือจนกว่า การเรียนรู้จากการสนทนาในห้องเรียน (Oldenburg 1997)

2.2.2 ปัจจัยที่ทำให้นักศึกษามีการพัฒนาในความคิดและการเรียนรู้

การศึกษาปัจจัยที่ทำให้นักศึกษามีการพัฒนาความคิดและการเรียนรู้ (Pascarella and Terenzini 1997) เพื่อบ่งชี้ประโยชน์และความสำคัญของการเรียนรู้นอกห้องเรียน

1. ปัจจัยที่ 1 คือ ความพยายามของนักศึกษาในการเรียนรู้และการใช้ชีวิตในสังคมของตัวนักศึกษาเองไม่ว่ากับผู้คนกับชุมชนกับการเรียนหรือสิ่งอำนวยความสะดวก ๆ ที่ทางมหาวิทยาลัยจัดขึ้น
2. ปัจจัยที่ 2 คือ คุณลักษณะของสภาพแวดล้อมทั้งจากเพื่อนนักศึกษา หรือมหาวิทยาลัย โดยปัจจัยที่ช่วยเหลือคือ สภาพแวดล้อมในการเรียนรู้ทั้งกับนักศึกษาด้วยกันหรือมหาวิทยาลัยที่สร้างขึ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนปฏิสัมพันธ์กันประสบการณ์ต่าง ๆ นอกจากการศึกษาข้างต้นที่บ่งชี้ถึงความสำคัญของการเรียนรู้นอกห้องเรียนของนักศึกษาแล้ว ผลของการ

วิจัยเกี่ยวกับตัวแปรในการทำนายสุขภาพจิตและการปรับตัวของนักศึกษาโดยประชากรศึกษาคือ นักศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี (สุรพงษ์ ชูเดช และ วิภาวี เอี่ยมวรเมธ) พบว่าการมีสัมพันธภาพที่ดีกับเพื่อนและรุ่นพี่เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อการปรับตัวของนักศึกษาคือ ถ้านักศึกษามีสัมพันธภาพที่ดีจะทำให้ นักศึกษามีความมั่นใจในตัวเอง มีความรู้สึกสบายใจซึ่ง ส่งผลต่อการปรับตัวในทุก ๆ ด้านไม่ว่าจะเป็นด้านการเรียน ด้านสังคม และด้านจิตใจ และทั้งนี้ ผู้วิจัยยังเสนอให้ส่งเสริมกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้นักศึกษาได้ทำกิจกรรมร่วมกันทั้งในชั้นปีเดียวกัน และระหว่างชั้นปีหรือระหว่างคณะต่าง ๆ เพื่อให้ นักศึกษาได้มีโอกาสสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

2.3 การศึกษาแนวคิดทฤษฎีคุณลักษณะของปัญหาที่บ่งชี้สภาพของชุมชนมหาวิทยาลัยที่ ชาติพื้นที่การเรียนรู้นอกห้องเรียน

จากการศึกษาพบว่าคุณลักษณะของปัญหาที่บ่งชี้ถึงความจำเป็นของชุมชน มหาวิทยาลัยที่ต้องการฟื้นฟูบรรยากาศการเรียนรู้นอกห้องเรียนภายในชุมชนมีดังนี้

1. วิถีชุมชน เป็นคุณลักษณะปัญหาที่ภายในมหาวิทยาลัยมีอัตราการเกิด อาชญากรรมในเขตมหาวิทยาลัยสูงขึ้น เช่น การล้วงละเมิดทางเพศ ร่องรอยความเสียหายของ สถานที่เนื่องจากการทำลายหรือใช้ผิดวิธี (Carnegie Foundation 1990)
2. สภาพการใช้งานของพื้นที่กิจกรรมที่ทางมหาวิทยาลัยจัดเตรียมมีการใช้งานน้อยกว่าที่ควรจะเป็น เช่น ห้องสมุด หรือห้องปฏิบัติการ เป็นต้น (Oldenburg 1997)
3. ภายในมหาวิทยาลัย ชุมชนมีสภาพความห่างเหิน แยกแยก อัตราการปฏิสัมพันธ์กันนอกห้องเรียนมีน้อย มหาวิทยาลัยขาดบรรยากาศที่มีชีวิตชีวา ขาดบรรยากาศของความเป็น ชุมชน(Oldenburg 1997)

2.4 ศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับความสำคัญของพื้นที่ที่สามกับกระบวนการการเรียนรู้

จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎีพบว่าในพื้นที่ที่สามนักศึกษาได้มีโอกาสในการทดสอบ แนวคิดต่าง ๆ โดยไม่ติดกับสภาพแวดล้อมที่เป็นทางการและลำดับชั้น เช่น ในห้องเรียน การขาด โครงสร้างในพื้นที่ที่สามนี้ทำให้เกิดความเท่าเทียมของคนในพื้นที่ ทุกคนจะรับฟังกันอย่างเท่าเทียม การเรียนรู้ในพื้นที่ที่สามจะช่วยเตรียมความพร้อมให้นักศึกษาสำหรับชีวิตในชุมชนและในการเมือง และอีกทั้งยังช่วยในอาชีพการงานที่จำเป็นต้องสร้างสัมพันธขึ้นกับคนอื่น ๆ ในอนาคต (Oldenburg 1997)

ทั้งนี้จากการศึกษาคุณประโยชน์และความสำคัญของการเรียนรู้นอกห้องเรียนพอสรุปได้ว่ากระบวนการเรียนรู้ส่วนหนึ่ง เกิดจากการสนทนา การมีปฏิสัมพันธ์สนทนากันนอกห้องเรียนเป็นการเรียนรู้ที่สำคัญส่วนหนึ่งของนักศึกษา มีส่วนในการพัฒนาการเรียนรู้และการปรับตัวของนักศึกษา และทั้งนี้การที่จะให้กิจกรรมใดหรือพฤติกรรมใดเกิดขึ้นนั้นเราจะต้องมีสถานที่ที่จะต้องช่วยให้มันเกิด หรือไม่นั้นมันก็จะไม่มีทางเกิด (Oldenburg 1997) ดังนั้นเราจะเห็นถึงความจำเป็นของการส่งเสริมให้มีพื้นที่เพื่อรองรับปฏิสัมพันธ์การสนทนาดังกล่าวข้างต้น

2.5 การศึกษาแนวคิดทฤษฎีคุณลักษณะของพื้นที่ที่สามของ Dr. Ray Oldenburg

การศึกษาแนวคิดทฤษฎีนี้เพื่อทำความเข้าใจคุณลักษณะร่วมของพื้นที่ที่สามทั้งนี้เพื่อใช้กำหนดตัวแปร โดยการศึกษาในแต่ละคุณลักษณะเพื่อให้ได้รายละเอียดองค์ประกอบย่อยในแต่ละคุณลักษณะครบทุกประเด็น ทางผู้วิจัยได้แยกรายละเอียดการพิจารณาองค์ประกอบย่อยออกเป็น 2 ส่วน องค์ประกอบทางกิจกรรมหรือพฤติกรรม และองค์ประกอบทางความรู้สึกรู้สึกของผู้เข้ามาใช้

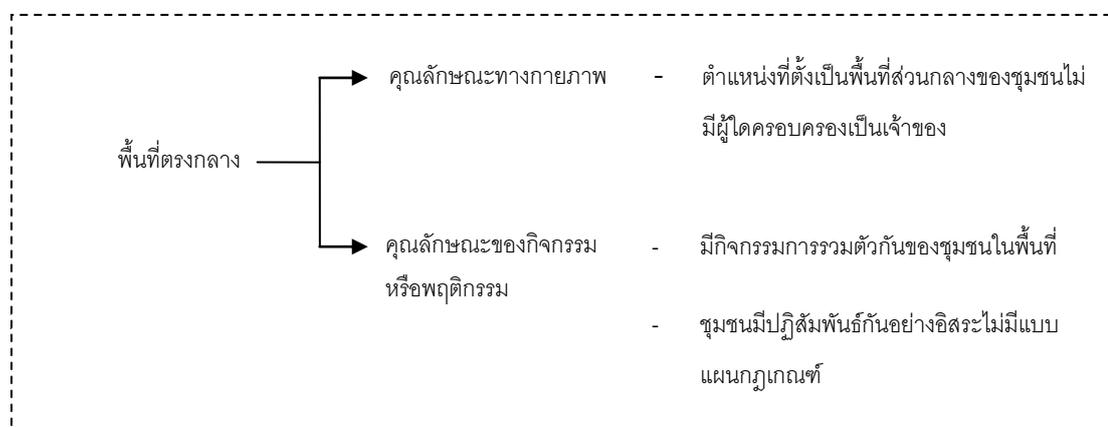
พื้นที่ที่สาม คือสถานที่ที่คนในชุมชนมารวมตัวกันอย่างไม่เป็นทางการ พบปะสังสรรค์กันอย่างเป็นกันเอง และกิจกรรมหลักคือการสนทนา พื้นที่ที่สามนี้จะถูกนิยามได้ก็ต่อเมื่อมีผู้เข้ามาใช้พื้นที่เป็นประจำ บรรยากาศในพื้นที่ยื่นหยุ่นและมีความเป็นมิตร ทั้งนี้นักสังคมศาสตร์ Dr. Ray Oldenburg ได้ให้แนวความคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะของพื้นที่ที่สามไว้ 8 คุณลักษณะดังนี้

1. พื้นที่ตรงกลาง (On the Neutral Ground)
2. พื้นที่ที่มีความเสมอภาค(The Leveler)
3. พื้นที่ที่มีกิจกรรมหลักคือการสนทนา (Main Activity is Conversation)
4. พื้นที่ที่มีการเข้าถึงได้ง่ายและสะดวก (Accessibility and Accommodation)
5. พื้นที่ที่มีกลุ่มคนที่มาประจำ (Regulars)
6. พื้นที่ที่มีรูปลักษณ์ที่ธรรมดา (Low Profile)
7. พื้นที่ที่มีบรรยากาศอารมณ์สนุกสนาน (Mood is Playful)
8. พื้นที่ที่เป็นเหมือนบ้านที่อยู่นอกบ้าน (A Home Away From Home)

2.5.1 คุณลักษณะพื้นที่ตรงกลาง (On the Neutral Ground)

คุณลักษณะของสถานที่ตรงกลาง คือ สถานที่ที่ชุมชนมารวมตัวกันอย่างไม่เป็นทางการแต่แต่ละคนมีความอิสระที่จะมาหรือจะไป ไม่มีใครที่ต้องทำหน้าที่เป็นเจ้าของพื้นที่ สถานที่นี้จะทำให้คนยังคงความรู้สึกเป็นส่วนตัวอยู่ในการพบเจอเพื่อน ถ้าหากชุมชนใดไม่มีสถานที่ตรงกลางนี้การมีปฏิสัมพันธ์กันในชุมชนก็จะไม่ค่อยมี คนในชุมชนก็จะไม่ค่อยได้พบกันเพราะไม่มีสถานที่มารองรับ ชุมชนที่มีสถานที่ตรงกลางนี้จะทำให้ผู้คนใกล้ชิดสนิทสนมกันมากขึ้น จากการศึกษาคุณลักษณะพื้นที่ตรงกลางนี้สามารถจะสรุปองค์ประกอบย่อยได้ดังนี้

ภาพที่ 2.1
องค์ประกอบคุณลักษณะพื้นที่ตรงกลาง

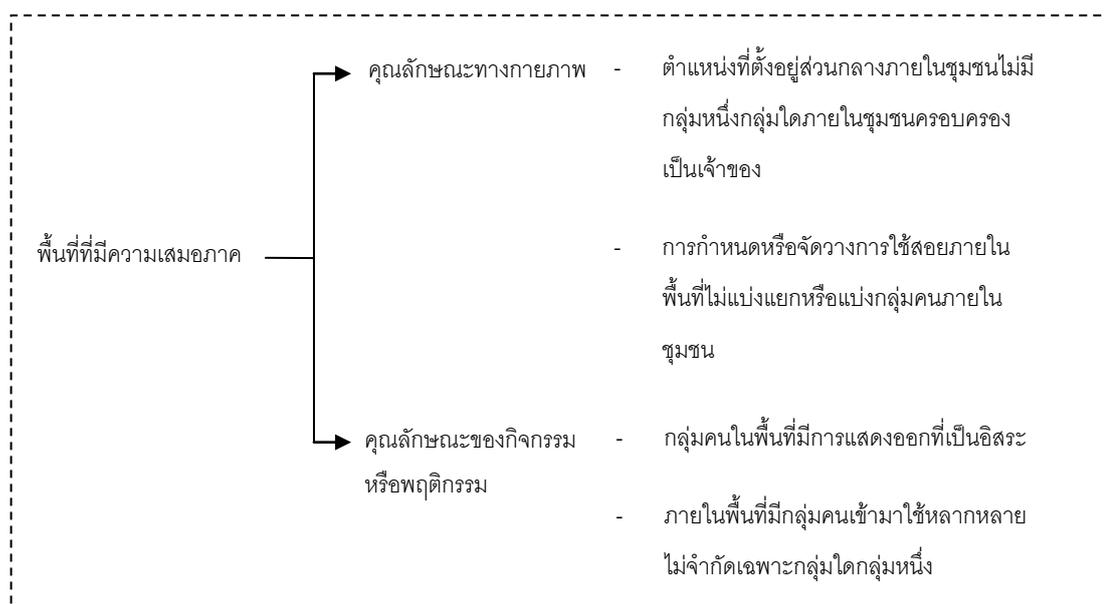

2.5.2 คุณลักษณะพื้นที่ที่มีความเสมอภาค (The Leveler)

ภายในพื้นที่ของผู้คนที่เข้ามาใช้ ไม่มีการแบ่งแยกคนออกจากกัน ไม่มีการแบ่งหรือจำกัดคนในการเข้าใช้พื้นที่ ในสถานที่นี้จะเปิดโอกาสให้คนได้มีปฏิสัมพันธ์กันกว้างมากขึ้นไม่จำเป็นต้องเฉพาะกับคนที่มีสถานะเดียวกัน ในสถานที่นี้คนที่เข้ามาสามารถได้รับความสุขจากคนในพื้นที่แทนคนที่บ้านหรือที่ทำงานหรือได้มีโอกาสเรียนรู้เพื่อนร่วมงาน ในมุมอื่นจากที่คุ้นเคยที่เห็นหรือรู้จักในที่ทำงาน การมารวมตัวกันของชุมชนโดยไร้จุดประสงค์ ไม่ว่าจะสถานะของคนที่เข้ามานั้นจะสูงกว่าหรือต่ำกว่า นอกจากความสุขที่ได้อยู่ด้วยกัน ความสนุกสนานและความใส่ใจของการอยู่ร่วมกันที่นอกเหนือจากจุดประสงค์หน้าที่และบทบาท โอกาสเหล่านี้ให้ประสบการณ์ประชาธิปไตยแก่กลุ่มคนเหล่านี้หรือแก่ชุมชนแห่งนี้ทำให้พวกเขาเป็นตัวของตัวเองมากที่สุด เพราะสถานะภาพและบทบาทของแต่ละคนที่เข้ามาใช้พื้นที่นี้ ไม่มีใครให้ความสำคัญที่จุดนั้น

(George Simmol) จากการศึกษาคุณลักษณะของสถานที่ที่มีความเสมอภาคนี้สามารถจะสรุปองค์ประกอบย่อยได้ดังนี้

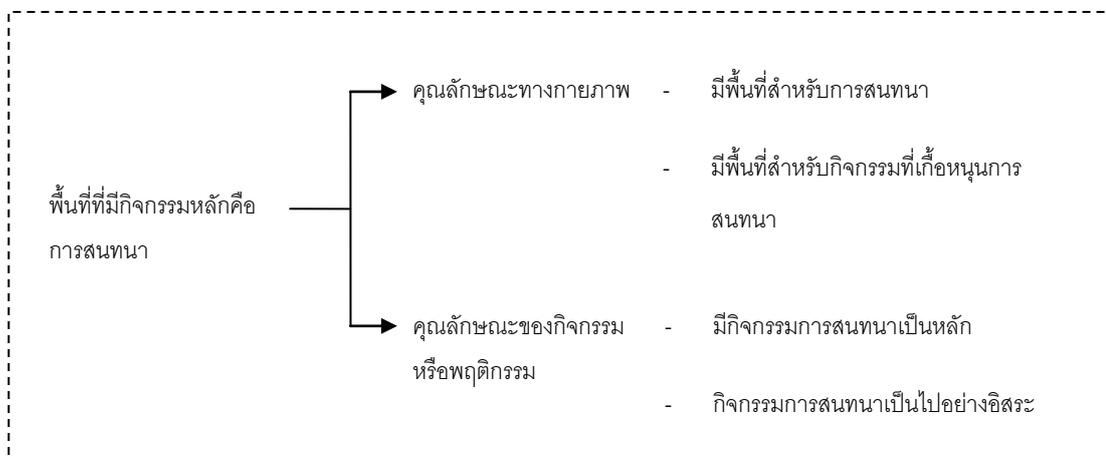
ภาพที่ 2.2
องค์ประกอบคุณลักษณะพื้นที่ที่มีความเสมอภาค

2.5.3 คุณลักษณะพื้นที่ที่มีกิจกรรมหลักคือการสนทนา (Main Activity is Conversation)

ในพื้นที่ที่สามมีกิจกรรมการสนทนาเป็นกิจกรรมหลัก การสนทนาจะเป็นการสนทนาที่มีสาระที่น่าสนใจและมีชีวิตชีวา การสนทนาในพื้นที่ที่สามทำให้กระบวนการเสมอภาคสมบูรณ์ กิจกรรมอื่นที่มีในพื้นที่จะเป็นกิจกรรมที่สอดคล้องหรือสนับสนุนการสนทนาและยังทำให้มีบรรยากาศในการสนทนาที่ดียิ่งขึ้น เช่น การเล่นไพ่ที่ไม่เคร่งเครียด การเล่นบิลเลียด หรือกิจกรรมใด ๆ ที่ยังคงมีความผ่อนคลายและเกื้อหนุนให้เกิดการสนทนาในระหว่างการทำกิจกรรมนั้น ๆ ในขณะที่เดียวกันกิจกรรมที่ไม่เกื้อหนุนการสนทนาจะไม่พบในพื้นที่ที่สามนี้ เช่น เสียงเพลงที่ดังเกินไป ตู้เกมส์ หรือการเล่นไพ่ที่เคร่งเครียด เป็นต้น จากการศึกษาคุณลักษณะของพื้นที่ที่มีกิจกรรมหลักคือการสนทนาพอสรุปองค์ประกอบย่อยได้ดังนี้

ภาพที่ 2.3
องค์ประกอบคุณลักษณะพื้นที่ที่มีกิจกรรมหลักคือการสนทนา

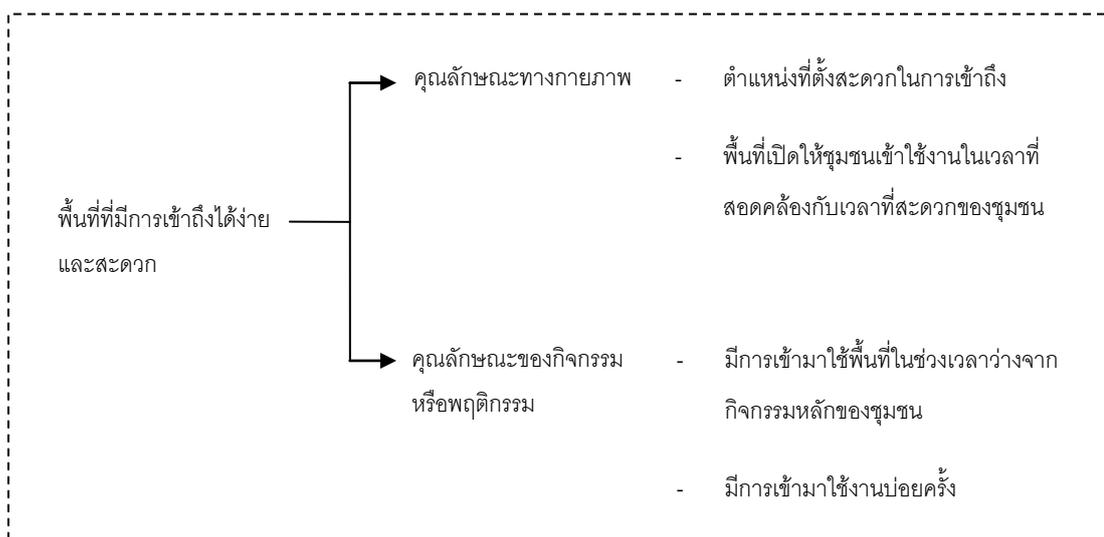
2.5.4 คุณลักษณะพื้นที่ที่มีการเข้าถึงได้ง่ายและสะดวก(Accessibility and Accommodation)

คุณลักษณะของการเข้าถึงได้ง่ายและสะดวกนั้นคือ คุณลักษณะของสถานที่ที่มีช่วงเวลาในการให้บริการสอดคล้องกับพฤติกรรมชุมชน พื้นที่ที่สามนี้ให้บริการคนในชุมชนในช่วงเวลาที่หมดภาระหน้าที่ที่มีอยู่ในสถาบันพื้นฐานคือ ครอบครัวและที่ทำงาน นั้นเป็นเหตุผลหนึ่งที่พื้นที่ที่สามจะมีช่วงเวลาการเปิดบริการที่ยาวนานใน 1 วันหรือในบางครั้งตลอด 24 ชั่วโมง พื้นที่ที่สามเป็นสถานที่เข้าไปใช้งานได้ไม่ว่าเวลาไหนและผู้ที่เข้าไปใช้มั่นใจได้ว่าจะต้องได้เจอคนรู้จักที่นั่น สถานการณ์ดังกล่าวนี้จะช่วยให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนขึ้นได้ วิถีชีวิตในชุมชนจึงเกิดขึ้น (Oldenburg 1997) และทั้งนี้จากความสะดวกของการเข้าไปใช้พื้นที่ที่สามนี้จึงมีคนหมุนเวียนเข้าไปใช้งานอย่างต่อเนื่องและบ่อยครั้ง แต่ก็เข้าไปในลักษณะที่ไม่ทำให้เสียเวลาในหน้าที่ต่อสถาบันหลัก คือ ครอบครัว และทำงาน สำหรับคนหนึ่ง ๆ ในการไปใช้พื้นที่ที่เวลาในการเข้าใช้ไม่แน่นอนจากพฤติกรรมการหมุนเวียนของผู้คนที่เข้าไปใช้งานในพื้นที่ก่อให้เกิดคุณลักษณะของกิจกรรมที่ไม่ได้มีการวางแผนหรือจัดการไม่มีโครงสร้างซึ่งคุณลักษณะนี้คือจุดดึงดูดอย่างหนึ่งของพื้นที่ที่สาม นอกจากความสะดวกในเรื่องเวลาแล้วตำแหน่งที่ตั้งที่เข้าถึงได้สะดวกก็เป็นอีกปัจจัยดึงดูดหนึ่งของพื้นที่ที่สาม แต่ในทางกลับกันหากสถานที่ชุมชนนั้นอยู่ห่างออกไปจากแหล่งชุมชนความน่าสนใจและดึงดูดใจของพื้นที่นั้นก็พลอยหายไปซึ่งมีเหตุผลอยู่สองประการด้วยกันคือ ความ

ลำบากที่จะไปที่แห่งนั้นและผู้ที่ไปอาจจะไม่พบเจอกับคนที่รู้จักตามที่คาดหวัง จากการศึกษาคุณลักษณะของพื้นที่ที่เข้าถึงได้ง่ายและสะดวกข้างต้น พอสรุปองค์ประกอบย่อยได้ดังนี้

ภาพที่ 2.4

องค์ประกอบคุณลักษณะพื้นที่ที่เข้าถึงได้ง่ายและสะดวก

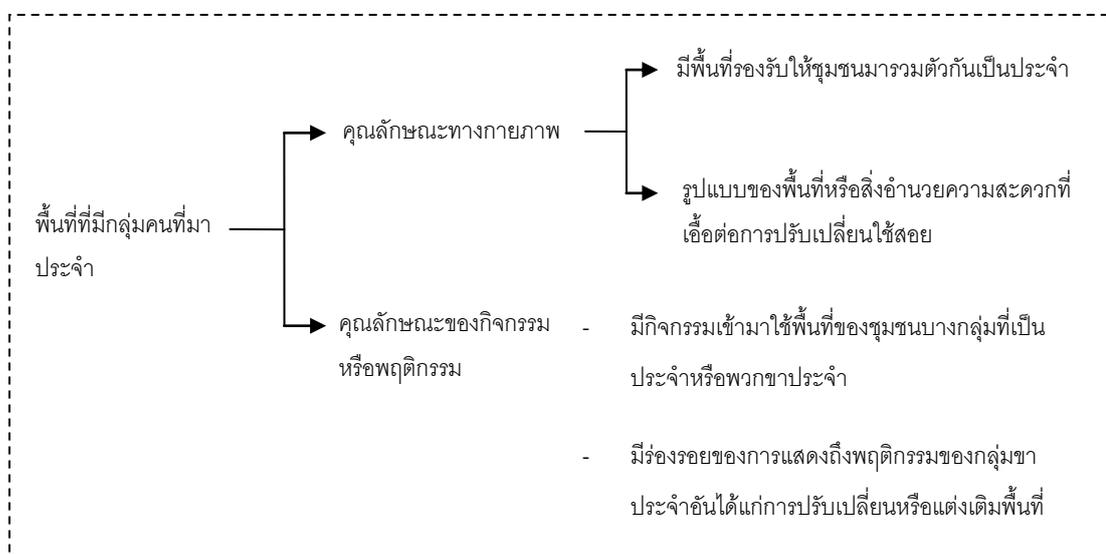

2.5.5 คุณลักษณะพื้นที่ที่มีกลุ่มคนที่มาประจำ (Regulars)

คุณลักษณะของพื้นที่ที่มีกลุ่มคนที่มาเป็นประจำหรือขาประจำนี้คือ คุณลักษณะที่มีกลุ่มคนผู้ใช้ที่มีพฤติกรรมในการเข้ามาใช้สอยในพื้นที่ที่สามนี้เป็นประจำมีความคาดหวังของการเข้ามาในพื้นที่ที่จะเจอคนรู้จักซึ่งก็คือคนที่มาเป็นประจำเหมือนกัน กลุ่มคนเหล่านี้คือกลุ่มคนที่ทำให้พื้นที่ที่สามนี้มีจุดเด่นทำให้พื้นที่มีชีวิตชีวา ร่าเริงสนุกสนาน และในกลุ่มคนเหล่านี้จะมีความรู้สึกในการเข้ามาในพื้นที่เหมือนอยู่กับบ้าน บรรยากาศที่มีความรื่นรมย์มีชีวิตชีวาจะส่งผลให้เกิดปฏิสัมพันธ์ที่มีอิทธิพลต่อผู้อื่นและขยายตัวออกไปในกลุ่มคนในพื้นที่ไม่ใช่เฉพาะแต่ในกลุ่มที่มาประจำเองแต่รวมถึงคนที่มาใหม่ด้วย สำหรับคนที่มาใหม่การยอมรับจากผู้ที่มาประจำมีความสำคัญเป็นอย่างมากแม้ว่าเจ้าของพื้นที่หรือเจ้าของร้านจะยินดีต้อนรับก็ตามแต่ก็ยังไม่ผลเท่ากับการยอมรับและต้อนรับซึ่งมาจากผู้ที่มาประจำที่จะทำให้ผู้ที่มาใหม่เหล่านี้เข้าสู่พื้นที่ที่สามได้ สำหรับผู้ที่มาเป็นประจำนั้นทุกคนต้องเคยเป็นผู้ที่มาใหม่ การยอมรับผู้ที่มาใหม่เป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้พื้นที่ที่สามคงอยู่ได้ การยอมรับให้เข้าร่วมไม่ใช่เป็นสิ่งที่ยากแต่ก็ไม่ได้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดย

อัตโนมิติเช่นกันหลาย ๆ สิ่งที่เกี่ยวข้องนั้นสามารถเรียนรู้ได้จากการสังเกตระดับการต้อนรับในพื้นที่ที่สามจากมากไปหาน้อยดังนี้ การต้อนรับที่กระตือรือร้นมากที่สุดจะเกิดกับขาประจำที่ไม่ได้มาอยู่สักช่วงเวลาหนึ่งและกลับมา รองลงมาคือการต้อนรับขาประจำที่มาตามความคาดหมาย ผู้ที่มาใหม่พร้อมกับขาประจำ ผู้ที่มาใหม่ที่มาเป็นคู่และผู้ที่มาคนเดียวตามลำดับการแสดงออกของกลุ่มคนที่มาประจำอาจจะสังเกตได้จากการแสดงออกถึงการเป็นเจ้าของพื้นที่ การจับจองที่นั่ง การย้ายที่นั่งตามความต้องการ หรือแม้กระทั่งการผ่านเข้าออกในพื้นที่ส่วนอื่นนอกเหนือจากที่จัดเตรียมไว้จากการศึกษาคุณลักษณะของพื้นที่ที่สามที่มีกลุ่มผู้ใช้ประจำหรือขาประจำข้างต้น พอสรุปองค์ประกอบย่อยได้ดังนี้

ภาพที่ 2.5
องค์ประกอบคุณลักษณะพื้นที่ที่มีกลุ่มคนที่มาประจำ

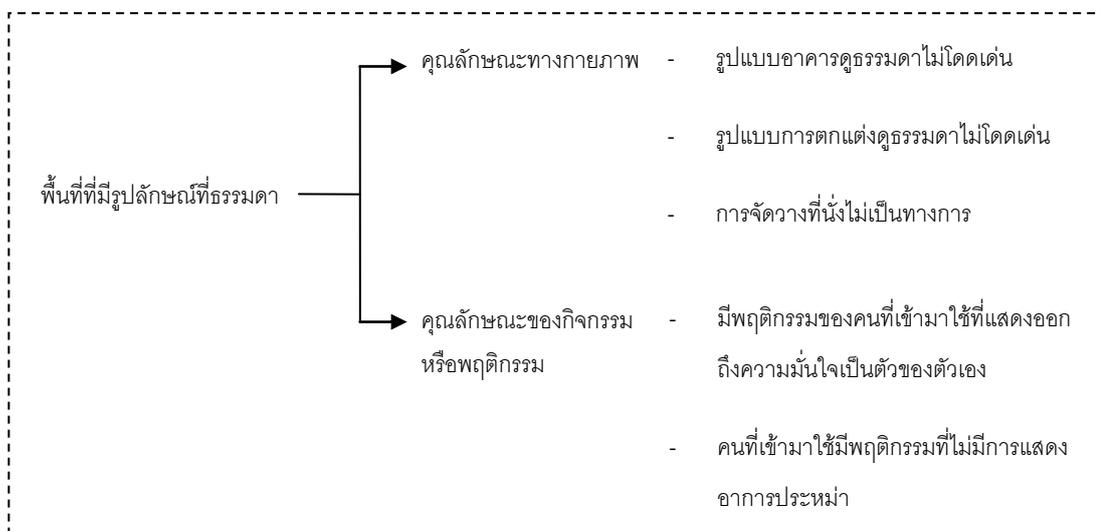
2.5.6 คุณลักษณะพื้นที่ที่มีรูปลักษณ์ที่ธรรมดา (Low Profile)

รูปลักษณ์ทางกายภาพของพื้นที่ที่สามมักจะดูเรียบง่ายหรือธรรมดาสิ่งหนึ่งที่ทำให้ไม่สามารถทำให้ผู้คนเห็นถึงความสำคัญของพื้นที่ที่สามได้ก็เพราะว่าพื้นที่ที่สามหลาย ๆ ที่นั้นมีรูปลักษณ์ที่ทำให้คิดไปในทางตรงกันข้าม คือมีสภาพที่ไม่น่าประทับใจเป็นส่วนใหญ่ พื้นที่เหล่านั้นจะไม่สวยงาม และสำหรับวัฒนธรรมในปัจจุบันที่การโฆษณาอยู่ทั่วไป และรูปภายนอกมีค่ามากกว่าคุณลักษณะของพื้นที่นั้น ๆ จะทำให้มุมมองของบุคคลภายนอกต่อพื้นที่ที่สามดูหมิ่นดูแคลาน่าสนใจ

องค์ประกอบหลาย ๆ อย่าง มีส่วนทำให้เกิดลักษณะที่ไม่ดึงดูดใจแก่พื้นที่ที่สาม สิ่งปลูกสร้างที่สร้างขึ้นสำหรับจุดประสงค์อื่นนั้นจะถูกปรับเปลี่ยนโดยเหล่าคนที่ต้องการใช้สถานที่ เช่น สถานที่สำหรับเที่ยวเตร่กับเพื่อนได้ ปกติแล้วจะเป็นสถานที่เก่า ๆ เท่านั้นที่จะถูกปรับปรุง ดังเช่นว่า สิ่งปลูกสร้างใหม่ ๆ นั้นมักถูกสร้างเพื่อความคาดหวังระดับสูงจากลูกค้าจำนวนมาก สถานที่ใหม่ ๆ ยังมีโอกาสมากที่จะเป็นธุรกิจลูกโซ่ที่มีระเบียบและบุคคลากรที่ไม่ทำให้คนรู้สึกอยากเตร็ดเตร่อยู่นานอีกด้วย แม้กระทั่งสถานที่ขายเหล้าใหม่ ๆ นั้นก็ยังยากที่จะกลายเป็นพื้นที่ที่สามมากกว่าสถานที่เก่า ๆ ซึ่งแสดงให้เห็นว่ามันมีอะไรมากกว่าการสร้างเพียงแค่นี้เท่านั้น ความเรียบง่ายและความไม่ดึงดูดนี้ยังถือเป็น “สิ่งที่ป้องกัน” ทั้งนี้ด้วยเหตุผลที่ว่าสำหรับพื้นที่ที่สามหลาย ๆ แห่ง การที่ไม่ได้มีสีสันสดใสดูดีเหมือนร้านธุรกิจลูกโซ่ทั้งหลายนั้น ทำให้พื้นที่ที่สามไม่สามารถดึงดูดคนแปลกหน้าหรือลูกค้าขาจรได้เป็นจำนวนมาก และยังขาดซึ่งความสะดวกสบายและความทันสมัยซึ่งเป็นที่ยอมรับของชนชั้นกลางอีกด้วย สถานที่ที่ดูเก่านั้นมักจะไม่เป็นที่ยอมรับของเหล่าลูกค้าขาจรชั้นกลางและป้องกันคนข้างในจากการถูกลักลอบเข้ามาเพียงครั้งเดียว สำหรับสถานที่เก่าแก่และทรุดโทรมหลาย ๆ แห่งนั้นมักได้รับการดูแลเป็นอย่างดีจากเจ้าของที่ต้องการให้สถานที่นั้นสุขสบายและให้ความพึงพอใจแก่ลูกค้า ดังนั้นแล้วประเด็นจึงอยู่ที่ความประทับใจแรกที่มีต่อสถานที่เมื่อเข้ามาใช้ ความเรียบง่ายไม่หรูหราของพื้นที่ที่สามทำให้คนที่เข้ามาใช้ในพื้นที่ไม่รู้สึกระห่ม่าหรือเขินอาย หากเมื่อคนเราถือว่าสถานที่หนึ่ง ๆ นั้นเป็นที่กำลังอยู่ในความนิยมและต้องไปสถานที่ที่นั่น การค้าเพื่อหวังกำไรก็จะเกิดขึ้นได้ สถานที่นั้นอาจคงอยู่ต่อไป หรืออาจจะรุ่งเรือง แต่ความเป็นพื้นที่ที่สามก็จะหมดไป

สุดท้ายการที่มีรูปลักษณะที่ดูธรรมดาจะให้ความรู้สึกธรรมดาสำหรับผู้ที่มาเป็นประจำ สำหรับผู้ที่มาประจำสถานที่พื้นที่ที่สามนี้จะถือเป็นสถานที่ที่ธรรมดา ๆ แห่งหนึ่งในชีวิตประจำวันของผู้คน แม้ว่าพวกเขาจะได้รับผลประโยชน์อย่างเต็มที่จากมันก็ตาม ทศนคติที่ดีที่สุดที่สามารถมีต่อพื้นที่ที่สามได้ก็คือการถือว่ามันเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต จากการศึกษาคุณลักษณะของพื้นที่ที่ดูธรรมดาของพื้นที่ที่สามข้างต้นนี้พอจะสรุปองค์ประกอบย่อยได้ดังนี้

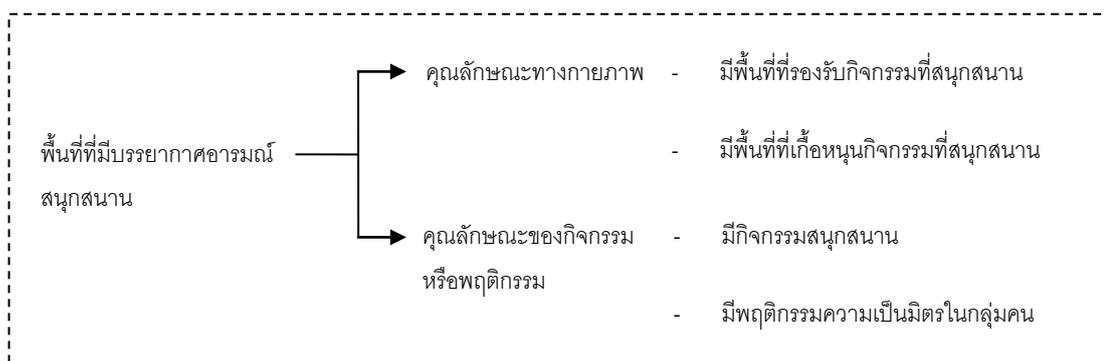
ภาพที่ 2.6
องค์ประกอบคุณลักษณะพื้นที่ที่มีรูปลักษณะที่ธรรมดา

2.5.7 คุณลักษณะพื้นที่ที่มีบรรยากาศอารมณ์สนุกสนาน (Mood is Playful)

อารมณ์ที่มีอยู่อย่างต่อเนื่องของกลุ่มคนที่อยู่ในพื้นที่ที่สามนั้นคืออารมณ์ที่มีความสนุกสนาน บางครั้งความสนุกสนานนั้นชัดเจน เมื่อเห็นจากผู้คนที่กำลังหัวเราะและเอะอะโวยวายอยู่ แต่บางครั้งก็เห็นได้ไม่ชัด แต่ไม่ว่าจะเป็นแบบใดก็ตามอารมณ์ความสนุกสนานนี้ก็ยังมี ความสำคัญสูงสุดอยู่ในพื้นที่ที่สามนี้ ความรื่นเริง ความเป็นมิตรและการยอมรับนั้นจะเป็นสิ่งสำคัญ สิ่งนี้ช่วยให้ความอบอุ่นแก่ผู้คนในวงสนทนา จากการศึกษาคุณลักษณะของพื้นที่ที่สามมีบรรยากาศอารมณ์สนุกสนานข้างต้นพอจะสรุปองค์ประกอบย่อยได้ดังนี้

ภาพที่ 2.7
องค์ประกอบคุณลักษณะพื้นที่ที่มีบรรยากาศอารมณ์สนุกสนาน

2.5.8 คุณลักษณะพื้นที่ที่เป็นเหมือนบ้านที่อยู่นอกบ้าน (A Home Away From Home)

ความหมายของบ้านที่อ้างอิงจาก Dictionary Webster คือ

1. สถานที่อยู่อาศัยของครอบครัว
2. กลุ่มทางสังคมที่สร้างขึ้นจากครอบครัวที่อยู่ร่วมกัน
3. สภาพแวดล้อมอันเป็นที่พอใจ

พื้นที่ที่สามมีคุณลักษณะที่ตรงตามความหมายความข้างต้นเพียงข้อเดียว ได้แก่ข้อสุดท้ายคือมีสภาพแวดล้อมอันเป็นที่พอใจ ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่สำคัญของพื้นที่ที่สามซึ่งแตกต่างจากบ้านเพราะบ้านถึงแม้จะขาดสภาพแวดล้อมเป็นที่พอใจบ้านก็ยังเป็นบ้านแต่สำหรับพื้นที่ที่สามแล้วไม่สามารถขาดคุณลักษณะสภาพแวดล้อมอันเป็นที่พอใจไปได้

Dr. Ray Oldenburg ได้อ้างถึงคำกล่าวของนักจิตวิทยาชื่อ David Seamon ที่ได้กำหนดบรรทัดฐาน 5 ข้อของ “บ้านที่อยู่นอกบ้าน” ดังนี้

1. เป็นศูนย์รวมให้เราสามารถวางแผนจัดการ การไปมาต่าง ๆ ธุระต่าง ๆ ซึ่งเกิดจากพฤติกรรมของคนที่เข้ามาใช้งานเป็นประจำ

2. ความรู้สึกที่สามารถควบคุมสภาพแวดล้อมได้แม้ว่าจะไม่ได้เป็นเจ้าของจริง ๆ เป็นความรู้สึกของคนที่เข้ามาใช้เป็นประจำถึงความรู้สึกเหมือนเป็นเจ้าของสถานที่ โดยการแสดงออกทางพฤติกรรม เช่น การจับจองที่นั่ง การเข้าออกในพื้นที่ส่วนเฉพาะของพนักงาน การปรับเปลี่ยนพื้นที่ หรือการย้ายปรับเปลี่ยนที่นั่ง เป็นต้น

3. ความรู้สึกที่สามารถฟื้นฟูและเติมพลังงานได้ในพื้นที่ที่สามนี้ ในแง่ของการฟื้นฟูจิตใจ ในแง่ของการผ่อนคลายหรือก็คือในแง่การฟื้นฟูทางสังคม

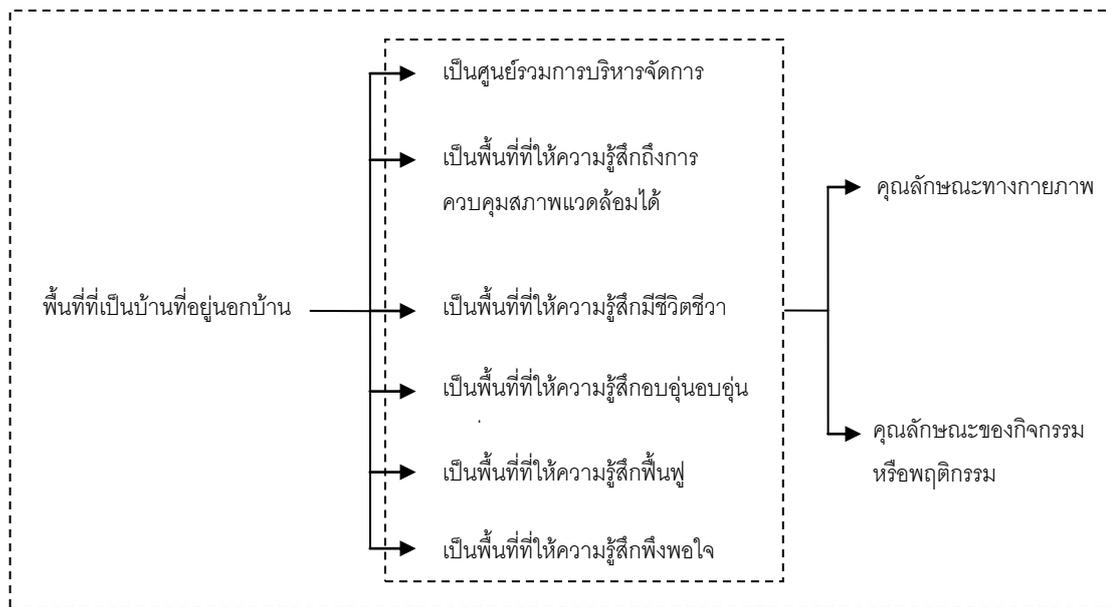
4. ความรู้สึกมีชีวิตชีวา หรือ “ความอิสระที่จะเป็น” โดยมีการแสดงออกถึงบุคลิกอย่างกระตือรือร้น การยืนยันถึงตัวตนในสภาพแวดล้อมนั้น ๆ เมื่ออยู่ที่บ้านแล้วความมีอิสระนี้จะปรากฏออกมาในรูปแบบของการจัดแต่งบ้าน สำหรับพื้นที่ที่สามนั้นจะเห็นได้จากการสนทนา คุยเรื่องตลก หยอกล้อ คึกคะนอง หรือพฤติกรรมอื่น สำหรับทั้ง 2 กรณีแล้วก็คือการตั้งสัญลักษณ์ของตัวเองไว้เพื่อแสดงว่าตัวเองมีส่วนเกี่ยวข้องกับที่แห่งนั้น แม้ว่าจะไม่อยู่ ณ ขณะนั้นก็ตาม

5. ความอบอุ่น ความอบอุ่นนั้นเกิดขึ้นจากความเป็นมิตร แรงสนับสนุน และความกังวลที่มีร่วมกัน มันจะส่งออกมาจากการผสมรวมกันระหว่างความสดชื่นและสัมพันธ์ไมตรี และความอบอุ่นนี้จะช่วยเพิ่มความรู้สึกมีชีวิตชีวาขึ้นมาได้ บ้านยังคงเป็นบ้านถึงแม้ว่าจะขาดความอบอุ่น แต่พื้นที่ที่สามนี้จะขาดไม่ได้ ความอบอุ่นที่เราสามารถพบเจอหรือสังเกตเห็นได้ คือสถานที่

ที่มีการใช้งานจะมีความอบอุ่นมากกว่าสถานที่ที่ว่างเปล่าไม่มีการใช้งาน จากการศึกษาคุณลักษณะบ้านที่อยู่นอกบ้านของพื้นที่ที่สามข้างต้นพอจะสรุปองค์ประกอบย่อยได้ดังนี้

ภาพที่ 2.8

องค์ประกอบคุณลักษณะพื้นที่ที่มีคุณลักษณะเหมือนบ้านที่อยู่นอกบ้าน

2.6 การศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการออกแบบสภาพแวดล้อมเพื่อกำหนดพฤติกรรมของผู้ใช้

2.6.1 การติดต่อสัมพันธ์กันในชุมชนทางแนวตั้ง

อาคารสูงกว่า 3 ชั้น ภายในมหาวิทยาลัยไม่ส่งเสริมให้เกิดปฏิสัมพันธ์กันในชุมชน เป็นผลให้บรรยากาศชุมชนทางการศึกษาไม่เกิด

2.6.2 ระยะทางในพื้นที่ทำงานภายในอาคารมีผลต่อการมีปฏิสัมพันธ์กันในชุมชน

ระยะทางที่เหมาะสมต่อการมีปฏิสัมพันธ์กันของคนในพื้นที่ทำงานหรือศึกษาคือ ภายในรัศมี 30 ฟุตและจะอยู่ในระดับลดลง เมื่อระยะห่างเกิน 50 เมตร หรือ 165 ฟุต

2.6.3 องค์ประกอบที่ส่วนสนับสนุนที่มีผลต่อการส่งเสริมให้เกิดปฏิสัมพันธ์กันของชุมชน

ภายในอาคารของแต่ละคณะ มีด้วยกัน 4 ส่วนคือ

1. พื้นที่สาธารณะสามารถจำแนกได้เป็น 2 ลักษณะคือ

1.1 พื้นที่ที่ชุมชนมารวมตัวกันมีปฏิสัมพันธ์ สนทนากันอย่างอิสระ ภายในมหาวิทยาลัยเป็นพื้นที่ที่สร้างชุมชน

1.2 พื้นที่โถงตรงกลางอาคารภายในแต่ละคณะเป็นพื้นที่ชุมชนมารวมตัวกันมีปฏิสัมพันธ์กันภายในอาคาร

2. ห้องปฏิบัติการหรือที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมเฉพาะแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ

2.1 แบบเป็นทางการ ได้แก่ ห้องเรียน ห้องปฏิบัติการ ห้องสมุด ห้องประชุม และห้องประชุม เป็นต้น

2.2 แบบไม่เป็นทางการ ได้แก่ ห้องอาหาร ห้องออกกำลังกาย ห้องกิจกรรม และห้องล็อบเกอร์ เป็นต้น

3. พื้นที่ที่เกื้อหนุนให้เกิดปฏิสัมพันธ์ ได้แก่ ห้องนั่งเล่น ส่วนขายอาหาร KIOSK พื้นที่นั่งบริเวณทางเดิน เป็นต้น

4. ส่วนทางเดิน คือส่วนที่นำผู้คนมาเจอกันมีปฏิสัมพันธ์กันภายในอาคารหรือกลุ่มอาคารนั้น ๆ

จากการศึกษาพอจะสรุปได้ว่า แนวทางการออกแบบพื้นที่กิจกรรมภายในมหาวิทยาลัยเพื่อส่งเสริมให้เกิดการรวมตัวกันอย่างไม่เป็นทางการและมีปฏิสัมพันธ์สนทนากันอย่างอิสระนั้น จะต้องทำการศึกษาพฤติกรรมของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการหาแนวทางการสนับสนุนให้เกิดปฏิสัมพันธ์กันภายในชุมชน เพื่อให้เกิดบรรยากาศของชุมชนทางการศึกษา

2.7 สรุปการทบทวนวรรณกรรม

1. ประเด็นที่มาและความสำคัญของการทำวิจัย

คุณลักษณะของพื้นที่ที่สามมีความสอดคล้องกับพื้นที่การเรียนรู้นอกห้องเรียนตามกรอบแผนการพัฒนาศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการ การอุดมศึกษาที่ต้องการส่งเสริมให้นักศึกษามีการเรียนรู้ในรูปแบบทักษะชีวิต ทักษะสังคม สมรรถนะพื้นฐานที่ข้ามพหุความรู้ทางวิชาการ และนอกจากนี้ชุมชนมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (ศูนย์รังสิต) ยังมีสภาพที่บ่งชี้ว่าชุมชนขาดพื้นที่ที่สามด้วยกัน 3 ประเด็นคือ

- 1.1 สภาพของวิกฤตชุมชน
- 1.2 สภาพการใช้พื้นที่ส่วนกลางที่น้อยกว่าที่ควร
- 1.3 สภาพการห่างเหินกันของชุมชน

2. กรอบแนวคิดเกี่ยวกับพื้นที่ที่จะเข้าทำการสำรวจ

จากแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการออกแบบสภาพแวดล้อมกำหนดพฤติกรรมผู้ใช้พอสรุปได้ว่าระยะทางที่เหมาะสมหรือสนับสนุนให้ชุมชนในอาคารหนึ่ง ๆ พบปะกัน สนทนาหรือทำกิจกรรมร่วมกันในพื้นที่อาคารหนึ่ง ๆ คืออยู่ในระยะ 50 เมตร จากพื้นที่ทำงานหรือพื้นที่กิจกรรมหลักของบุคคลนั้น ๆ และหากพิจารณาร่วมกับคุณลักษณะสำคัญของพื้นที่ที่สามคือ เป็นพื้นที่ที่จะต้องเข้าถึงได้ง่ายและสะดวกจากที่พักและที่ทำงานก็พอจะสรุปคุณลักษณะร่วมในการกำหนดกรอบแนวทางในการสำรวจพื้นที่กิจกรรมได้ว่าต้องอยู่ในกรอบของพื้นที่ที่อยู่บริเวณโดยรอบอาคารที่ทำงานหรือที่พักอาศัยภายในระยะรัศมี 50 เมตร

3. คุณลักษณะพื้นที่ที่สามและตัวแปร

แนวทางการนำคุณลักษณะพื้นที่ที่สามไปใช้ทั้งการสำรวจประเมินความสอดคล้องกับคุณลักษณะของพื้นที่กิจกรรมกับสำรวจความต้องการคุณลักษณะทางกายภาพของพื้นที่กิจกรรมพอสรุปตัวแปรศึกษาและความสัมพันธ์ได้ตามตารางที่ 2.1

ตารางที่ 2.1

ตารางตัวแปรการวิจัยและความสัมพันธ์

คุณลักษณะพื้นที่ที่สาม	ตัวแปร	ตัวชี้วัด
1. พื้นที่ตรงกลาง	คุณลักษณะทางกายภาพ	คุณลักษณะทางกายภาพที่รองรับกิจกรรม
2. พื้นที่ที่มีความเสมอภาค		คุณลักษณะทางกายภาพที่เกื้อหนุนกิจกรรม
3. พื้นที่ที่มีกิจกรรมหลักคือการสนทนา		
4. พื้นที่ที่มีการเข้าถึงได้ง่ายและสะดวก		
5. พื้นที่ที่มีกลุ่มคนที่มาเป็นประจำ (ขาประจำ)	คุณลักษณะของกิจกรรมหรือพฤติกรรม	กิจกรรมหรือพฤติกรรมตามสภาพที่ประจักษ์
6. พื้นที่ที่มีรูปลักษณะที่ธรรมดา		ร่องรอยของกิจกรรมหรือพฤติกรรมที่เคยเกิดขึ้น
7. พื้นที่ที่มีบรรยากาศสนุกสนาน		
8. พื้นที่ที่เป็นเหมือนบ้านที่อยู่นอกบ้าน		